

תוכן עניינים

1.	תקציר.....	3
2.	מבוא	3
3.	ניתוח	5
4.	מסקנות.....	8
5.	רשימה ביבליוגרפית	9

תקציר

אוכלוסיית הקשישים בישראל מתרחבת בשיעוריה בעשורים האחרונים. במקביל, שיעור הזקנים העניים עולה גם כן (שטיר ובלייך, 2014). ישנו עניין ציבורי בסוגיית העוני בקרב קשישים, כאשר עוני מוגדר כהיעדרם של משאבים חומריים הנדרשים לקיים רמת חיים נאותה (בן אריה, 2006). למרות שהקשישים העניים מהווים עול כבד על המשק הלאומי (בלייך, 2016), הרי שיש הסכמה כללית במדינות המערביות המפותחות כי על המדינה לדאוג לרווחתם, מאחר ומרביתם כבר לא יכולים לעבוד (שטיר ובלייך, 2014). הסכמה זו מגובה על ידי גופי התקשורת, שלרוב מציגים את העוני של הזקנים בצורה חומלת ואמפתית, תוך הצגת ציפייה ודרישה מן המדינה לסייע להם. ככל שהמדינה יותר ליברלית, כך העוני של הקשישים מוצג בצורה יותר נרחבת וחומלת, על חשבון אוכלוסיות אחרות שמהן כן מצופה למצוא עבודה במקום להיתלות במדינה (Larsen & Deigaard, 2013). בעבודה זו נבחן את ייצוג העוני של אוכלוסיית הקשישים בעיתונות הישראלית, דרך מספר עיתונים מקוונים דומיננטיים: YNET ומעריב המייצגים את השמאל החילוני, ישראל היום המייצג את הימין החילוני, וכיכר השבת המייצג את הציבור החרדי. מייצוג הקשישים העניים בעיתונים אלו, נסיק מסקנות לגבי עמדות קשת הציבור הישראלי לגבי הקשישים העניים ותפקיד המדינה בסיוע להם.

מבוא

בעשורים האחרונים אוכלוסיית ישראל (מדינה צעירה, שקיימת שבעה עשורים בלבד) הולכת ומזדקנת. מצד אחד, בחברה המערבית קיימות מגמות של שיפור שירותי הבריאות, טכנולוגיה מאריכת חיים, שיפור עושר התזונה, ומודעות לכינון אורח חיים בריא מביאים לכך שאורך החיים עלה, ומנגד – יש מגמות של ירידה בפרייון. מגמות אלו מובילות לכך ששיעור הזקנים מתוך סך האוכלוסייה גובר. אמנם, בישראל, הפרייון גבוה יחסית, אבל עדיין שיעור הקשישים גובר. כך ניתן לראות ששיעור בני ה-65 ומעלה ב-1970 היה 6.7% ואילו ב-2014 הוא 10%. בהתאם לשיעורה התופח של אוכלוסיית הוותיקים, כך גם גובר העניין הציבורי במצבה ולא אחת נגלה כי רבים מהוותיקים מתמודדים עם בעיה של עוני, שדי רווחת בישראל כשלעצמה (שטיר ובלייך, 2014).

עוני הוא מונח המתאר מצב חומרי של אדם. ניתן להגדיר את העוני הן בצורה תיאורטית והן בצורה פרקטית. מבחינה תיאורטית, עוני הוא מצב של היעדר משאבים חומריים, לרבות משאבים כלכליים, הזמינים עבור הפרט או עבור התא המשפחתי. החוסר במשאבים חומריים מוביל לרוב למחסור במשאבים נוספים, לדוגמא משאבים מנטאליים וחברתיים. מבחינה פרקטית, יש שתי גישות להגדרת העוני. האחת היא גישה יחסית,

כלומר עוני מוגדר ביחס לרמת החיים הנהוגה בחברה. כך, אדם עני מוגדר כמי שסך הכנסתו או המשאבים הכלכליים הזמינים עבורו נחותים במידה רבה מאלו המאפיינים את החברה. בגישה זו עוני נמדד ביחס לקו מוגדר ("קו העוני"), שהוא אחוז מסוים מההכנסה שמסמלת רמת חיים נאותה בחברה. הגישה השנייה היא הגישה האבסולוטית, ולפיה אדם מוגדר כעני כאשר הוא/משפחתו לא יכולים לרכוש את סל המוצרים הבסיסי הנדרש לקיומה. עוני לעתים גורם למצוקה ולעתים לא, כתלות ביחסו של הפרט לעוני ובדרך התמודדותו עימו (בן אריה, 2006). הגישה לפיה מודדים עוני ומתייחסים אליו בישראל היא יחסית והמדד המקובל הוא "קו העוני", המשתנה מעת לעת, ומכאן משתמע כי בישראל העוני נמדד לפי ההכנסה ולא לפי רמת חיים (גוטליב ופרומן, 2012).

אחד הגורמים המרכזיים הקשורים לעוני, הוא השתתפות הפרט בכוח העבודה. כלומר, פרטים שאינם עובדים חשופים יותר לכניסה למצב של עוני ותלות במערכת הרווחה. אזרחים וותיקים ברובם פרשו מן העבודה עקב גילם, והם תלויים בחסכוניותם (חיסכון הוני ו/או חיסכון פנסיוני) או בקצבאות ממערכת הרווחה (כמו קצבאות הזיקנה) לשם קיומם. מבחינה פרקטית, הזקנים מהווים עול כלכלי כבד על מערכת הרווחה של העולם המערבי, לכן מעת לעת עולה גיל הפרישה ומשתנות המערכות הפנסיוניות. לדוגמה, בישראל, עלה ב-2004 גיל הפרישה מ-65 ל-67 לגברים ומ-60 ל-62 עבור נשים. בגיל 60-64 שיעור העוני הוא 8%, בגילאים 65-74 שיעור העוני 15.5%, ומגיל 75 ומעלה שיעור העוני הוא 20%. שיעורי עוני גבוהים אף יותר בקרב הקשישים, ניתן לראות אצל המגזר הערבי ואצל עולים מברית המועצות לשעבר (בלייך, 2016). עם זאת בישראל יש ירידה בשיעור העוני של הוותיקים, הודות לקצבאות זיקנה המהוות רשת ביטחון למבוגרים, הודות להתערבות המדינה בחיוב מעסיקים להעניק מערכות הפנסיוניות התעסוקתיות ולבסוף הודות להעלאת גיל הפרישה (בלייך, 2016; קמחי ושרברמן, 2013).

בניגוד לאוכלוסיות אחרות הסובלות מעוני, הרי שלגבי הקשישים יש הסכמה כללית במדינות המערב כי על המדינה לתמוך בהם ולא להניח להם לחפש מקור הכנסה בעבודה (שטייר ובלייך, 2014). אחד הגורמים המשפיעים על גישת הציבור והרשויות כלפי עוני של אוכלוסיות בכלל ועוני של זקנים בפרט, הוא היקף ואופן ייצוג העוני שלהם בתקשורת. לפי קאוהן ופוסטר (Chauhan & Foster, 2014) בבריטניה, אמנם אין ייצוג נרחב לעוני באמצעי התקשורת, אך כשכבר כן מוצג אייטמים על עוני הרי שהוא נקשר בילדים ובזקנים. ערנות השיח הציבורי בתקשורת לגבי עוני של זקנים וילדים, מובילה את הציבור ורשויות הרווחה להיות ערים לסיבות לעוני של קבוצות אלו ולהעניק טיפול תומך ואוהד עבורן, תוך הזנחת מצבן של יתר האוכלוסיות שסובלות מעוני. חיזוק לכך מתקבל גם במאמרם של לארסן וג'רד (Larsen & Dejgaard, 2013), שמצא כי בבריטניה סיקורי העוני בעלי ההתייחסות החיובית יחסית הם כלפי זקנים עניים – הם מלווים במדיניות של אנטי-עוני, קריאה לשיפור תנאי העבודה והפנסיה וכו' וזאת ביחס לאוכלוסיות עניות